

11. FINANŠU KOMPETENCE

Finanšu kompetence ir viena no dzīves pamatprasmēm, kas ieņēmusi nozīmīgu lomu globālās politikas darba kārtībā. To apliecina arvien pieaugošais tādu valstu skaits, kas izstrādā un īsteno nacionālās stratēģijas finanšu izglītībai, lai uzlabotu finanšu kompetenci sabiedrībai kopumā, bieži galveno uzmanību fokusējot uz jauniešiem (OECD, 2014c).

Sarūkošās labklājības sistēmas, demogrāfijas rādītāju samazināšanās un finanšu pakalpojumu pieejamības palielināšanās visiem iedzīvotājiem veicinājusi valstu izpratni par to, ka visa vecuma sabiedrības locekļiem jābūt zinošiem finanšu jomā (OECD, 2014c).

Mūsdienu un nākotnes finanšu izvēles ir un būs daudz sarežģītākas nekā iepriekšējām paaudzēm, parādās sarežģītāki finanšu produkti, servisi un sistēmas. Dažās sabiedrībās un ekonomikās mūsdienu jaunieši ir pirmie, kam šādi finanšu produkti ir pieejami. Jaunieši savā pieaugušo dzīvē saskarsies ar daudz lielākiem finanšu riskiem. Piecpadsmitgadīgie skolēni ik dienu saskaras ar finanšu lēmumiem: jau tagad viņi lieto dažādus finanšu servissus, piemēram, kontu bankā, un, izmantojot to, veic tiesaistes maksājumus. Skolēniem nāksies saskarties ar dažādiem finansiāliem izaicinājumiem, kas saistīti arī ar turpmāko izglītību. Viens no lielākajiem un svarīgākajiem lēmumiem tuvāko gadu laikā šiem skolēniem varētu būt saistīts ar formālās izglītības turpināšanu un šo studiju finansēšanu.

Finanšu modulis PISA 2012 piedāvā pirmo starptautisko piecpadsmitgadīgo skolēnu finanšu zināšanu un prasmju novērtējumu.

11.1. Galvenās iezīmes finanšu kompetences novērtēšanā PISA 2012

Dalībvalstis

Finanšu moduli piedalījās 13 OECD valstis un ekonomikas (ASV, Austrālija, Beļģija (flāmu), Čehija, Francija, Igaunija, Itālija, Izraēla, Jaunzēlande, Polija,

Slovākija, Slovēnija, Spānija) un piecas OECD partnervalstis un ekonomikas (Horvātija, Kolumbija, Krievija, Latvija, Šanhaja (Ķīna)).

Dalībnieki

PISA 2012 piedalījās aptuveni 29 000 skolēnu, kas pārstāvēja aptuveni deviņus miljonus piecpadsmitgadīgu skolēnu 18 dalībvalstīs (13 OECD valstīs un piecās partnervalstīs.) Latvijā pētījumā piedalījās 970 dalībnieki no 215 skolām, no tiem 84% bija 9. klašu skolēni, 12% – 8. klašu skolēni.

Metodika

Katram skolēnam, kas piedalījās finanšu modulī, divu stundu laikā bija jāaizpilda viena no četrām atšķirīgām finanšu testa brošūrām (atšķiras ar klasteru izkārtojumu).

Katrā brošūrā iekļauti četri uzdevumu klasteri: divi finanšu uzdevumu klasteri (kopā 40 uzdevumi), viens matemātikas un viens lasīšanas uzdevumu klasteris, kā arī īsa aptauja par skolēnu pieredzi naudas lietās.

Skolēni apmēram 40 minūtēs aizpildīja aptaujas anketu, atbildot uz jautājumiem par sevi, saviem mācīšanās ieradumiem, attieksmi pret matemātiku (PISA 2012), motivāciju, IKT lietošanas prasmēm un saviem sasniegumiem skolā.

Dalībskolu direktori aizpildīja aptaujas anketu par savu skolu, sniedzot tās demogrāfisko raksturojumu un novērtējot mācību vides kvalitāti skolā.

11.2. Skolēnu finanšu kompetences novērtēšana

PISA finanšu kompetence tiek definēta kā zināšanas un izpratne par finanšu jēdzieniem un prasme, motivācija un pārlicība šīs zināšanas un izpratni izmantot, lai pieņemtu efektīvus lēmumus dažādās ar finansēm saistītās situācijās, lai uzlabotu indivīda un sabiedrības finansiālo labklājību un lai varētu piedalīties ekonomiskajā dzīvē.

Arī šajā definīcijā, līdzīgi kā pārējo PISA satura jomu definīcijās, ir divas daļas. Pirmā daļa attiecas uz finanšu jomai atbilstošu domāšanas veidu un uzvedību, otrā daļa attiecas uz konkrētai jomai atbilstošo prasmju lietošanu.

Finanšu kompetences novērtēšanas elementi

Pētījumā finanšu kompetence tiek novērtēta, pamatojoties uz trīs elementiem: saturu, procesu un kontekstu.

Saturs

Zināšanas un izpratne, kas nepieciešamas, lai spētu atbildēt uz jautājumiem par finanšu jomas jautājumiem:

- nauda un darījumi (transakcijas) – finanšu kompetences pamata satura joma, kas ietver zināšanas par dažādiem naudas veidiem, vienkāršiem naudas darījumiem, kā ikdienas maksājumi, tēriņi, naudas vērtība, banku kartes, čeki, bankas konti un valūtas;
- finanšu plānošana un pārvalde – joma, kas aptver būtiskas finanšu kompetences pamatprasmes, kuras ietver ienākumu un uzkrājumu plānošanu un pārvaldību gan īstermiņā, gan ilgtermiņā un praktiskās zināšanas un iemaņas, lai pārvaldītu ienākumus un izdevumus, kā arī prasmi izmantot ienākumus un citus pieejamos resursus, lai uzlabotu finansiālo labklājību;
- riski un ieguvumi – šī joma ietver spēju identificēt veidus, kā pārvaldīt, līdzsvarot un segt riskus (tostarp ar apdrošināšanu un uzkrājumiem saistītus) un padziļināt izpratni par finanšu peļņas iespējām vai zaudējumiem dažādos finanšu jautājumos un produktos, piemēram, kredītligumos ar mainīgu procentu likmi, naudas noguldījumos;
- finanšu vide – šī joma attiecas uz finanšu pasaules raksturu un iezīmēm. Tā aptver zināšanas par patērētāju tiesībām un pienākumiem finanšu tirgū un vispārējā finanšu vidē un finanšu līgumu galvenajām sekām, kā arī izpratni par ekonomisko apstākļu un valsts politikas izmaiņu sekām, piemēram, procentu likmju, inflācijas, nodokļu vai sociālo pabalstu izmaiņām.

Process

Finanšu jautājuma atrisināšanai nepieciešamās prasmes – spēja atpazīt un piemērot finanšu jomas jēdzienus, saprast, analizēt, spriest, izvērtēt un ieteikt risinājumus. PISA finanšu kompetencē tiek definētas četras jomas:

- finanšu informācijas identificēšana – prasme atpazīt un noteikt finanšu informācijas būtiskumu;
- informācijas analizēšana finanšu kontekstā – ietver plašas izziņas darbības finanšu kontekstā, tai skaitā interpretāciju, salīdzināšanu un pretstatīšanu, sintezēšanu un sniegtās informācijas vispārināšanu;
- ar finansēm saistītu problēmu izvērtēšana – spēja sniegt finanšu pamatojumus un paskaidrojumus, pamatojoties uz finanšu zināšanām un izpratni, lietojot tās noteiktos kontekstos. Šī joma ietver arī izziņas aktivitātes, piemēram, prasmi sniegt paskaidrojumus, novērtēt un vispārināt;
- zināšanu un izpratnes par finansēm izmantošana – šī kategorija ir vērsta uz efektīviem pasākumiem finanšu vidē, izmantojot zināšanas par finanšu produktiem un jomām un izpratni par finanšu jēdzieniem.

Konteksts

Jautājumos iekļautās situācijas, ar kurām skolēni, iespējams, varētu reāli saskarties:

- izglītība un darbs – ļoti nozīmīga joma piecpadsmitgadīgiem skolēniem. Lai arī daudzi skolēni turpinās izglītoties pēc obligātās izglītības iegūšanas, daži no viņiem drīz var iesaistīties darba tirgū vai arī jau ir iesaistīti gadījuma darbos ārpus mācību stundām;
- mājas un ģimene – šajā jomā ietilpst finanšu jautājumi, kas attiecas uz mājsaimniecības izmaksām. Lielākā daļa piecpadsmitgadīgo jauniešu dzīvo kopā ar ģimeni, bet šī joma ietver arī jautājumus par mājsaimniecībām, kas nav balstītas uz ģimenes attiecībām, kā dienesta viesnīcas, ko jauni cilvēki bieži izmanto, atstājot vecāku mājas;
- privātās situācijas – personīgās finanses ir svarīga joma, īpaši skolēniem, pieņemot finansiālos lēmumus. Izvēloties produktus un pakalpojumus, kā arī izvērtējot līgumsaistību jautājumus, piemēram, ņemot aizdevumus, apsvērt riskus un uzņemties atbildību par saviem lēmumiem;
- sabiedrības dzīves situācijas – finanšu kompetence galvenokārt vērsta uz personīgajām finansēm, bet šī joma atklāj indivīda lēmumu un rīcības ietekmi uz sabiedrību. Šeit iekļauti jautājumi, kā būt informētam un saprast finanšu patērētāja tiesības un pienākumus un izprast nodokļu un pašvaldību nodevu mērķus.

PISA 2012 finanšu uzdevumu veidi

Finanšu uzdevumi ir izveidoti, ievērojot visus iepriekš aprakstītos elementus: kontekstu, saturu, procesu. Katram uzdevumam ir savs īpašs saturs, kas ietver noteiktu prasmju un zināšanu jomu. Uzdevuma saturs atklāts rosinošā materiālā, kas parasti ir kāda teksta fragments, tabula, diagramma, fotogrāfija, shēma u. c.

11.1. tabulā redzams PISA 2012 finanšu uzdevumu sadalījums gan pēc satura, konteksta formāta, aspekta un situācijas, gan pēc uzdevuma veida.

11.1 tabula. PISA 2012 finanšu uzdevumu sadalījums

	Uzdevumu skaits kopā	Vairākatbilžu izvēļu uzdevumi	Kompleksi vairākatbilžu izvēļu uzdevumi	Brīvo atbilžu uzdevumi	Īso brīvo atbilžu uzdevumi
Finanšu uzdevumu sadalījums pēc satura					
Nauda un darījumi (transakcijas)	11	6	0	2	3
Finanšu plānošana un pārvalde	13	2	5	6	0

	Uzdevumu skaits kopā	Vairākatbilžu izvēju uzdevumi	Kompleksi vairākatbilžu izvēju uzdevumi	Brīvo atbilžu uzdevumi	Īso brīvo atbilžu uzdevumi
Riski un ieguvumi	9	2	2	3	2
Finanšu vide	7	0	4	2	1
Kopā	40	10	11	13	6
Finanšu uzdevumu sadalījums pēc prasmēm					
Analizēt informāciju finanšu kontekstā	10	2	6	1	1
Pielietot zināšanas un izpratni par finansēm	9	5	0	1	3
Izvērtēt ar finansēm saistītu problēmu	13	0	3	10	0
Identificēt finanšu informāciju	8	3	2	1	2
Kopā	40	10	11	13	6
Finanšu uzdevumu sadalījums pēc konteksta					
Izglītība un darbs	6	0	2	4	0
Mājas un ģimene	14	4	4	2	4
Privātās situācijas	16	6	4	4	2
Sabiedrības dzīves situācijas	4	0	1	3	0
Kopā	40	10	11	13	6

Finanšu kompetences līmeņi

PISA dizains ir veidots tā, lai skolēnu prasmju vērtējumus būtu iespējams kombinēt vienā skalā, pamatojoties uz visiem novērtēšanas testā iekļautajiem jautājumiem. Katrs jautājums ir saistīts ar konkrētu punktu uz skalas, kas norāda tā grūtības pakāpi, un katra skolēna sasniegumi ir saistīti ar konkrētu punktu uz tās pašas skalas, kas norāda viņa aprēķināto finanšu kompetences līmeni (sk. 11.2. tabulu).

Testa jautājumu relatīvā grūtības pakāpe ir aprēķināta proporcionāli tiem skolēniem, kuri uz katru jautājumu atbildēja pareizi: uz vienkāršajiem jautājumiem pareizi atbild proporcionāli vairāk skolēnu nekā uz grūtākiem jautājumiem. Skolēnu prasmes

var aprēķināt proporcionāli jautājumiem, uz kuriem viņi atbildējuši pareizi. Skolēns ar augstām prasmēm varēs atbildēt pareizi uz vairāk jautājumiem nekā skolēns ar zemākām prasmēm.

11.2. tabula. Finanšu kompetences līmeņi PISA 2012

Līmenis	Zemākā punktu robeža	Skolēnu skaits (%), kas spēj paveikt esošā un augstāka līmeņa uzdevumus		Ko skolēns var paveikt
		OECD	Latvijā	
5	624,63	9,7	4,6	Izprot sarežģītus finanšu jēdzienus, spēj veikt komplicētus un precīzus aprēķinus, lai risinātu savam vecumam neikdienišķas finanšu problēmas
4	549,86	31,6	27,4	Izprot neikdienišķus finanšu jēdzienus, kas vairāk atbilst pieaugušo dzīvei, prot pieņemt finansiālus lēmumus, pamatojoties uz ilgtermiņa sekām
3	475,10	61,8	63,6	Apzinās lēmumu sekas, spēj izstrādāt finanšu plānus problēmu risināšanai, spēj veikt sarežģītus aprēķinus
2	400,33	84,7	90,3	Izmantojot doto informāciju, spēj pieņemt sev piemērotus lēmumus, atpazīst vienkāršus budžetus, lēmumu pieņemšanā prot veikt vienkāršus aprēķinus
1	325,57	95,2	98,3	Spēj atpazīt atšķirības starp vajadzībām un vēlmēm, pieņemt lēmumus par ikdienišķiem tēriņiem

PISA 2012 finanšu uzdevumu piemēri

Šajā nodaļā kā piemēri ir ievietoti uzdevumi, kas izmantoti PISA 2012 izmēģinājuma pētījumā vai pamatpētījumā. Piemēri demonstrē katram kompetences līmenim atbilstošus divus jautājumus. Kopā izvēlēti četri uzdevumi:

- uzdevums “Rēķins” – ietver 1., 2., 3. un 5. kompetences līmeņa jautājumus,
- uzdevums “Tirgū” – ietver 1. un 2. kompetences līmeņa jautājumus,
- uzdevums “Jauns piedāvājums” – ietver 3., 4., un 5. kompetences līmeņa jautājumus,
- uzdevums “Algas kvīts” – ietver 4. kompetences līmeņa jautājumu.

RĒĶINS

Uz Annas e-pastu ir atsūtīts šāds rēķins.

		Rēķins Rēķina numurs: 2034		
STILS UN MODE		Izrakstīšanas datums: 28. februāris		
Anna Johansone Vārtu iela 29 Krustpils Zedlande 3122		Stils un mode Dārza iela 498 Liepāja Zedlande 2090		
Produkta kods	Nosaukums	Daudzums	Cena par vienību	Kopā (summa bez nodokļa)
T011	T-krekls	3	20	60 zedi
J023	džinsi	1	60	60 zedi
S002	šalle	1	10	10 zedi
Summa bez nodokļa:				130 zedi
Nodokļi 10%:				13 zedi
Pasta izdevumi:				10 zedi
Summa ar nodokli:				153 zedi
Samaksāts:				0 zedi
Summa apmaksai:				153 zedi

1. jautājums

Kādēļ Anna saņēma šo rēķinu?

- A. Jo Annai ir jāmaksā uzņēmumam "Stils un mode".
- B. Jo uzņēmumam "Stils un mode" ir jāmaksā Annai.
- C. Jo Annai ir samaksājusi uzņēmumam "Stils un mode".
- D. Jo uzņēmums "Stils un mode" ir samaksājis Annai.

2. jautājums

Kādu maksu par apgērba piegādi rēķinā uzrādīja "Stils un mode"?

Piegādes maksa:

.....

3. jautājums

Anna ir ievērojusi kļūdu “Stils un mode” atsūtītajā rēķinā.
Anna bija pasūtījusi un arī saņēmusi divus T-kreklus, nevis trīs.
Pasta izdevumi paliek nemainīgi.
Kāda būs summa apmaksai jaunajā rēķinā?
Summa zedos:
.....

Uzdevuma vērtēšana

1. jautājums

Pareizā atbilde: A (Jo Annai ir jāmaksā uzņēmumam “Stils un mode”)

Satura joma: nauda un darījumi (transakcijas)

Konteksts: privātās situācijas

Process: finanšu informācijas identificēšana

Uzdevums atbilst 1. kompetences līmenim

2. jautājums

Pareizā atbilde: 10

Satura joma: nauda un darījumi (transakcijas)

Konteksts: privātās situācijas

Process: finanšu informācijas identificēšana

Uzdevums atbilst 2. kompetences līmenim

3. jautājums

Pilnīgi pareizā atbilde: 131

Daļēji pareizā atbilde: 133 vai 121

Satura joma: nauda un darījumi (transakcijas)

Konteksts: privātās situācijas

Process: finanšu zināšanu un izpratnes pielietošana

Uzdevums atbilst 5. kompetences līmenim, ja pilnīgi pareiza atbilde, ja daļēji pareiza atbilde, tad 3. kompetences līmenim.

TIRGŪ

2,75 zedi par kg

22 zedi par 10 kg kasti

Pirkt kasti ar tomātiem ir izdevīgāk nekā atsevišķi sveramus tomātus.

1. jautājums

Pamato, kāpēc apgalvojums ir pareizs!

.....
.....

2. jautājums

Iegādāties kasti ar tomātiem dažiem cilvēkiem varētu būt slikts finansiāls lēmums.

Paskaidro kāpēc!

.....
.....

Uzdevuma vērtēšana

1. jautājums

Pareizā atbilde: precīzi formulējot vai netieši atzīts, ka viena kilograma cena tomātiem kastē ir zemāka nekā viena kilograma cena sveramajiem tomātiem

Satura joma: nauda un darījumi (transakcijas)

Konteksts: mājas un ģimene

Process: informācijas analizēšana finanšu kontekstā

Uzdevums atbilst 2. kompetences līmenim

2. jautājums

Pareizā atbilde: norāde uz izšķērdību, ja lielāks daudzums tomātu nav nepieciešams, vai uz iespēju, ka daži cilvēki nevar atļauties iegādāties preces lielos apjomos

Satura joma: nauda un darījumi (transakcijas)

Konteksts: mājas un ģimene

Process: ar finansēm saistītu problēmu izvērtēšana

Uzdevums atbilst 1. kompetences līmenim

JAUNS PIEDĀVĀJUMS

Annas kundzei ir 8000 zedu liels kredīts finanšu firmā PirmaisZeds. Ikgadējā procentu likme kredītam ir 15%. Katru mēnesi viņa maksā 150 zedus kredīta segšanai.

Pēc viena gada Annas kundzei joprojām parāds ir 7400 zedi.

Cita finanšu kompānija LabaisZeds piedāvā viņai aizdevumu 10 000 zedu apjomā ar gada procentu likmi 13%. Katru mēnesi viņai būtu jāatmaksā 150 zedi.

1. jautājums

Ja Annas kundze ņems LabaisZeds aizdevumu, viņa nekad nevarēs nomaksāt jau esošo kredītu.

Kādi būs divi Annas kundzes finansiālie ieguvumi, ja viņa paņems LabaisZeds aizdevumu?

1.

.....

2.

.....

2. jautājums

Kāds ir viens iespējamais negatīvais iznākums, ja Annas kundze piekritīs LabaisZeds aizdevumam?

.....

.....

Uzdevuma vērtēšana

1. jautājums

Pilnīgi pareizā atbilde: divi ieguvumi: papildu nauda, ko lietot, un mazāka procentu likme

Daļēji pareizā atbilde: norādīts tikai viens no ieguvumiem

Satura joma: finanšu plānošana un pārvalde

Konteksts: privātās situācijas

Process: informācijas analizēšana finanšu kontekstā

Uzdevums atbilst 5. kompetences līmenim, ja pilnīgi pareiza atbilde, ja daļēji pareiza atbilde, tad 3. kompetences līmenim

2. jautājums

Pareizā atbilde: Annas kundzei būs lielāks parāds vai procentos kopsummā būs jāmaksā vairāk, vai parāda nomaksa prasīs ilgāku laiku, vai, iespējams, būs jāmaksā līguma anulēšanas maksa firmai PirmaisZeds.

Satura joma: finanšu plānošana un pārvalde

Konteksts: privātās situācijas

Process: ar finansēm saistītu problēmu izvērtēšana

Uzdevums atbilst 4. kompetences līmenim

Algas kvīts

Ik mēnesi Džeinas bankas kontā tiek ieskaitīta alga. Zemāk redzama Džeinas algas kvīts par jūlija mēnesi.

DARBINIEKA ALGAS KVĪTS: Džeina Grīna	
Amats: Vadītāja	No 1. līdz 31. jūlijam
Darba alga pirms nodokļu nomaksas	2800 zedi
Ieturēts nodokļos	300 zedi
Alga pēc nodoļu nomaksas	2500 zedi
Darba alga pirms nodokļu nomaksas uz šodienas datumu šajā gadā	19 600 zedi

1. jautājums

Cik daudz naudas Džeinas darba devējs iemaksāja viņas bankas kontā 31. jūlijā?

- A. 300 zedus
- B. 2500 zedus
- C. 2800 zedus
- D. 19 600 zedus

Uzdevuma vērtēšana

1. jautājums

Pareizā atbilde: B (2500 zedus)

Satura joma: nauda un darījumi (transakcijas)

Konteksts: izglītība un darbs

Process: finanšu informācijas identificēšana

Uzdevums atbilst 4. kompetences līmenim

11.3. Skolēnu finanšu kompetence

Latvijas skolēnu kompetence finanšu jomā pilnībā atbilst OECD valstu skolēnu vidējam līmenim pētījumā – 501 punkts un 500 punkti. Latvijas skolēnu vidējie sasniegumi nav statistiski nozīmīgi atšķirīgi no ASV un Polijas skolēnu sasniegumiem (sk. 11.3. tabulu). Latvijas skolēnu sasniegumu standartnovirze ir 78 punkti, tā ir vismazākā salīdzinājumā ar pārējām dalībvalstīm (sk. 11.1. attēlu).

Augstāko sasniegumu grupu veido Šanhaja (Ķīna), Beļģija (flāmu), Igaunija, Austrālija, Jaunzēlande, Čehija.

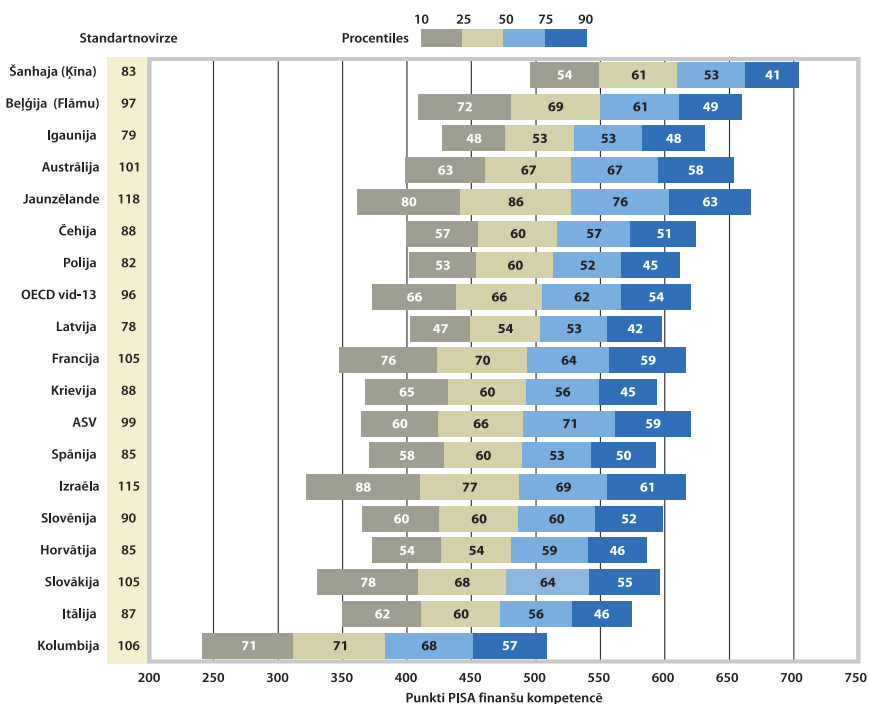
Zemāki sasniegumi par OECD vidējo līmeni ir Krievijas un OECD valstu – Francijas, Slovēnijas, Spānijas, Izraēlas, Slovākijas un Itālijas – skolēniem.

Sasniegumu standartnovirze Latvijai ir pati mazākā no visām 18 pētījuma dalībvalstīm. Sasniegumu sadalījuma vismazākā izkliede Latvijā liecina par vienlīdzīgāku izglītības kvalitāti mūsu valstī, un vienlaikus tas ietekmē arī tādu skolēnu relatīvo skaitu, kuriem ir zemi un augsti sasniegumi. Salīdzinājumā ar OECD valstu vidējām vērtībām Latvijā ir mazāks tādu skolēnu relatīvais skaits, kuriem ir zemi sasniegumi un – kas nav tik pozitīvi – arī augsti sasniegumi (sk. 11.2. attēlu) (šis aspekts tiek diskutēts arī 6.4. nodaļā).

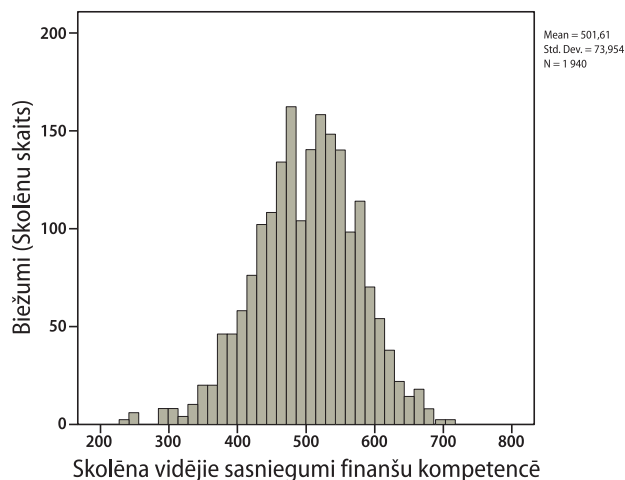
11.3. tabula. Skolēnu sasniegumu salīdzinājums finanšu kompetencē dažādās valstīs

Punkti	Rangs	Valsts	Valstis, kuru vidējie sasniegumi statistiski nozīmīgi neatšķiras no šīs valsts vidējiem sasniegumiem
603	1.	Šanhaja (Ķīna)	
541	2.	Beļģija (Flāmu)	
529	3.–4.	Igaunija	Austrālija, Jaunzēlande
526	3.–5.	Austrālija	Igaunija, Jaunzēlande
520	4.–6.	Jaunzēlande	Igaunija, Austrālija, Čehija, Polija
513	5.–7.	Čehija	Jaunzēlande, Polija
510	6.–7.	Polija	Jaunzēlande, Čehija, Latvija
501	8.–9.	Latvija	Polija, ASV
492	8.–12.	ASV	Latvija, Krievija, Francija, Slovēnija, Spānija, Horvātija, Izraēla
486	9.–14.	Krievija	ASV, Francija, Slovēnija, Spānija, Horvātija, Izraēla
486	9.–14.	Francija	ASV, Krievija, Slovēnija, Spānija, Horvātija, Izraēla
485	9.–14.	Slovēnija	ASV, Krievija, Francija, Spānija, Horvātija, Izraēla
484	10.–15.	Spānija	ASV, Krievija, Francija, Slovēnija, Horvātija, Izraēla
480	11.–16.	Horvātija	ASV, Krievija, Francija, Slovēnija, Spānija, Slovākija
476	11.–17.	Izraēla	ASV, Krievija, Francija, Slovēnija, Spānija, Horvātija, Slovākija, Itālija
470	15.–17.	Slovākija	Horvātija, Izraēla, Itālija
466	16.–17.	Itālija	Izraēla, Slovākija
379	18.	Kolumbija	

Valstis vai ekonomiskā sistēma, kuras vidējie skolēnu sasniegumi ir statistiski nozīmīgi augstāki nekā OECD valstīm (13) vidēji.
Valstis vai ekonomiskā sistēma, kuras vidējie skolēnu sasniegumi statistiski nozīmīgi neatšķiras no OECD valstīm (13) vidēji.
Valstis vai ekonomiskā sistēma, kuras vidējie skolēnu sasniegumi ir statistiski nozīmīgi zemāki nekā OECD valstīm (13) vidēji.

11.1. attēls. Skolēnu sasniegumu izklide finanšu kompetencē dažādās valstīs (%)

11.2. attēls. *Latvijas skolēnu sadalījumu diagramma atbilstoši sasniegumiem finanšu kompetencē*

11.4. Finanšu sasniegumu sadalījums kompetences līmeņos

Pētījumā tika definēti pieci finanšu kompetences līmeņi. Kopumā 1. kompetences līmeni ir sasnieguši 95% OECD valstu skolēnu. No šiem skolēniem 10% ir tādi, kas nespēj sasniegt 2. līmeni, savukārt augstākā – 5. līmeņa uzdevumus atrisina 9,7% skolēnu (sk. 11.4. tabulu).

Latvijā otro līmeni nerasniedz 10% skolēnu, tātad mums ir relatīvi maz skolēnu ar zemiem sasniegumiem, un šajā salīdzinājumā mēs esam pat ceturtnie labākie – tūlīt aiz Šanhajas (Ķīna), Igaunijas un Beļģijas. Savukārt augstākās grūtības pakāpes (5. līmeņa) uzdevumus sekmīgi atrisina 4,6% mūsu skolēnu, šādu skolēnu relatīvais skaits Latvijā ir zemāks nekā vidēji OECD valstīs. Šie fakti ir saistīti arī ar analogisku situāciju mūsu skolēnu kompetenču sadalījumā lasīšanā, matemātikā un dabaszinātnēs. Šis pētījums konstatē relatīvu stipru korelāciju starp skolēnu sasniegumiem matemātikā, lasīšanā un finansēs. PISA dati rāda, ka 76,9% skolēnu, kas finanšu moduli sasniedz 5. kompetences līmeni, sasniedz arī 5. kompetences līmeni matemātikā, savukārt 58,4% skolēnu, kas finanšu moduli sasniedz 5. kompetences līmeni, šo līmeni sasniedz arī lasīšanā. Kopumā 3,9% skolēnu, kas pildīja finanšu brošūras, sasniedz 5. kompetences līmeni finanšu modulī un arī 5. kompetences līmeni matemātikā vai lasīšanā (vismaz vēl vienā no šīm jomām). Tātad tādu skolēnu relatīva skaita palielināšana, kuriem ir augsti sasniegumi, ir mūsu izglītības sistēmas uzdevums gan finansēs, gan matemātikā, gan lasīšanā, gan dabaszinātnēs.

11.4. tabula. Finanšu kompetences līmeņu sadalījums visās pētījuma dalībvalstīs

	Finanšu kompetences līmeņi (%)				
	1. līmenis un zemāk	2. līmenis	3. līmenis	4. līmenis	5. līmenis un augstāk
	%	%	%	%	%
Šanhaja (Ķīna)	1,6	5,1	18,6	32,2	42,6
Igaunija	5,3	19,1	36,0	28,3	11,3
Beļģija	8,7	15,1	26,2	30,4	19,7
Latvija	9,7	26,8	36,2	22,7	4,6
Polija	9,8	23,2	34,2	25,6	7,2
Čehija	10,1	21,2	32,8	26,0	9,9
Austrālija	10,4	19,5	29,4	24,9	15,9
OECD vidēji	15,3	22,9	30,2	21,9	9,7
Jaunzēlande	16,1	18,0	23,4	23,3	19,3
Horvātija	16,5	30,8	31,6	17,4	3,8
Spānija	16,5	26,4	34,6	18,6	3,8
Krievija	16,7	25,4	33,1	20,5	4,3
Slovēnija	17,6	27,4	31,3	18,0	5,8
ASV	17,8	26,2	27,1	19,4	9,4
Francija	19,4	22,6	30,4	19,4	8,1
Itālija	21,7	29,5	31,7	14,9	2,1
Slovākija	22,8	26,5	28,1	16,9	5,7
Izraēla	23,0	22,9	27,0	18,6	8,5
Kolumbija	56,5	26,1	13,1	3,7	0,7

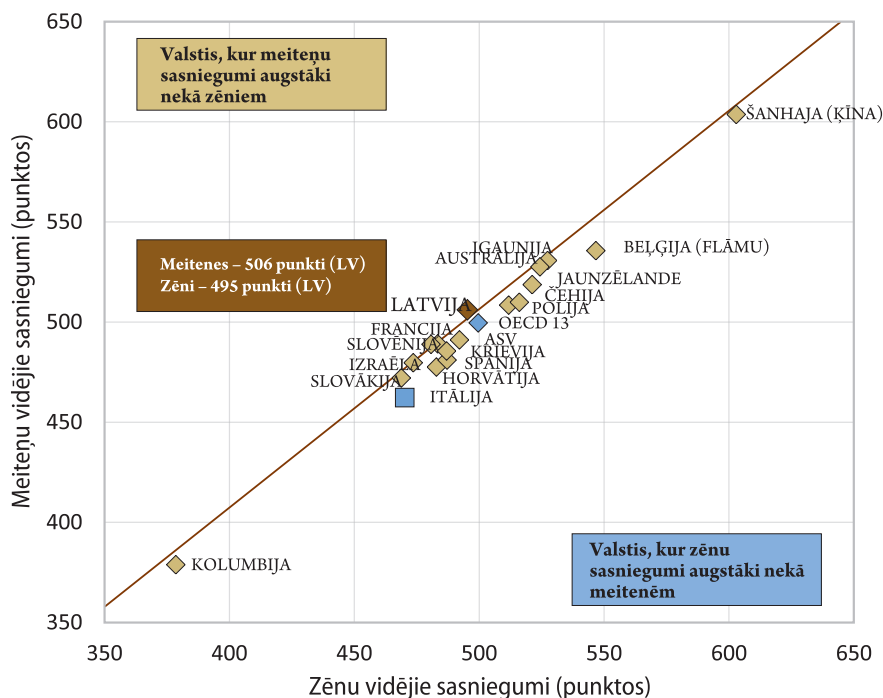
11.5. Skolēnu finanšu sasniegumu saistība ar kontekstuālajiem faktoriem

Skolēnu sasniegumus ietekmē vairāki nozīmīgi faktori, kurus nedrīkst aizmirst, pieņemot politiskus lēmumus izglītības jomā. Arī PISA tiek analizētas saistības starp skolēnu sasniegumiem finanšu jomā un viņu un viņu ģimenes demogrāfiskiem un sociālekonomiskiem apstākļiem (skolēnu dzimums, sociālekonomiskais statuss, vecāku izglītība, vecāku nodarbošanās, valodas lietošana mājās un migrācija).

Zēnu un meiteņu vidējie sasniegumi finanšu kompetencē

Latvijā, tāpat kā pārējās valstīs, kas piedalījās finanšu modulī, meiteņu un zēnu vidējie sasniegumi nav statistiski nozīmīgi atšķirīgi, taču Latvijā meiteņu sasniegumi ir nedaudz augstāki par zēnu sasniegumiem (sk. 11.3. attēlu).

Tomēr, ja meiteņu un zēnu sasniegumi būtu vienādi lasīšanā un matemātikā, tad zēnu sasniegumi finanšu jomā būtu augstāki nekā meitenēm.

11.3. attēls. Skolēnu sasniegumu izklide finanšu kompetencē dažādās valstīs (procentilēs)

Salīdzinot zēnu un meiteņu procentuālo sadalījumu augstākajā un zemākajā kompetences līmenī, Latvijā vienlīdz daudz meiteņu un zēnu gūst augstus sasniegumus (4,6% meiteņu un 4,6% zēnu sasniedz 5. kompetences līmeni), OECD valstīs vidēji zēni vairāk nekā meitenes sasniedz 5. kompetences līmeni, attiecīgi 11% un 8%. Savukārt zemi sasniegumi vairāk ir zēniem nekā meitenēm gan Latvijā (11% zēnu un 8% meiteņu nesaņem 2. kompetences līmeni), gan OECD valstīs vidēji (17% zēnu un 14% meiteņu). Matemātikā zēni, kuri pildīja finanšu moduļa brošūras, ir kompetentāki par meitenēm, savukārt lasīšanā meitenes uzrāda labākus sasniegumus, tāpat kā OECD vidēji. Visnopietnākās atšķirības ir starp zēnu un meiteņu sasniegumiem lasīšanā tieši zemākajā kompetences līmenī. Gandrīz ceturtdaļa zēnu (22%) nespēj pārvarēt šo zemo kompetences līmeni (tikai 5% meiteņu), arī OECD valstīs vērojamas līdzīgas atšķirības. Tātad zēniem labāk risināt finanšu uzdevumus traucē vājāka lasītprasme (t. i., prasme uzmanīgi lasīt un saprast tekstu, saskatīt tajā būtisko informāciju, kura nepieciešama uzdevuma atrisināšanai, utt.) un dažkārt arī vājāka matemātikas kompetence nekā meitenēm.

Skolēnu finanšu sasniegumu saistība ar sociālekonomiskā statusa rādītājiem

11.5. tabula. Skolēnu ģimenes SES saistība ar finanšu sasniegumiem

Valstis	Vidējie sasniegumi finanšu kompetencē (punkti)	Saistības stiprums starp sasniegumiem finansēs un SES (SES noteikta finanšu sasniegumu izkliedes daļa (%))	Finanšu sasniegumu atšķirības dažāda SES līmeņa grupās (Skolēnu vidējo sasniegumu izmaiņas, SES indeksam mainoties par vienu vienību)
OECD vidējais	500	13,6	41
Šanhaja (Ķīna)	603	12,5	29
Beļģija (flāmu)	541	11,3	37
Igaunija	529	6,7	24
Austrālija	526	11,3	42
Jaunzēlande	520	19,0	64
Čehija	513	13,3	45
Polija	510	12,2	31

Valstis	Vidējie sasniegumi finanšu kompetencē (punkti)	Saistības stiprums starp sasniegumiem finansēs un SES (SES noteikta finanšu sasniegumu izklīdes daļa (%))	Finanšu sasniegumu atšķirības dažāda SES līmeņa grupās (Skolēnu vidējo sasniegumu izmaiņas, SES indeksam mainoties par vienu vienību)
Latvija	501	13,2	32
ASV	492	16,6	41
Krievija	486	9,6	36
Francija	486	15,5	50
Slovēnija	485	16,3	41
Spānija	484	14,6	32
Horvātija	480	10,4	33
Izraēla	476	14,4	50
Slovākija	470	18,2	48
Itālija	466	7,5	25
Kolumbija	379	13,0	33

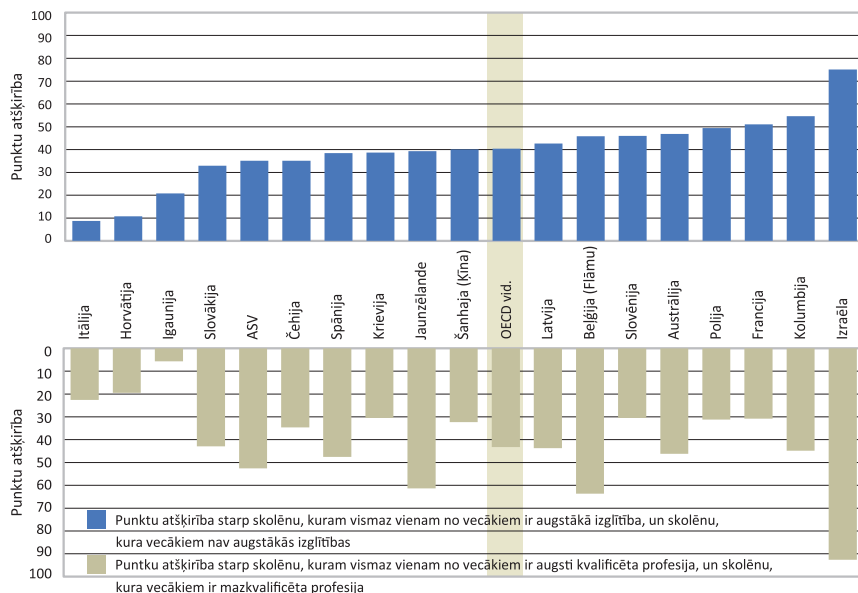
	Valstis, kur vidējie rādītāji ir labāki nekā OECD vidējie rādītāji.
	Valstis, kur vidējie rādītāji statistiski nozīmīgi neatšķiras no OECD vidējiem rādītājiem.
	Valstis, kur vidējie rādītāji ir sliktāki nekā OECD vidējie rādītāji.

OECD PISA pētījumā skolēna SES vērtē ar sociālā, kultūras un ekonomiskā statusa indeksu, kuru veido tādi indikatori kā skolēna vecāku izglītība (vecāku izglītības līmenis) un nodarbinātība (profesija), kā arī ģimenes rīcībā esošo ar izglītību saistīto mājas resursu daudzums (sadzīves priekšmeti un iespējas).

Latvijas skolēnu vidējie sasniegumi finansēs pilnībā sakrīt ar OECD valstu vidējo līmeni pētījumā, to atkarība no ģimeņu SES indeksa, tam mainoties par vienu vienību, ir mazāka nekā OECD valstīs vidēji, un sasniegumu izklīdes atkarība no SES ir OECD valstu vidējā līmenī. Tātad varam uzskatīt, ka mūsu izglītības sistēma spēj zināmā mērā nedaudz labāk nodrošināt vienlīdzīgas izglītības iespējas skolēniem no dažādām ģimenēm.

Vecāku ietekme

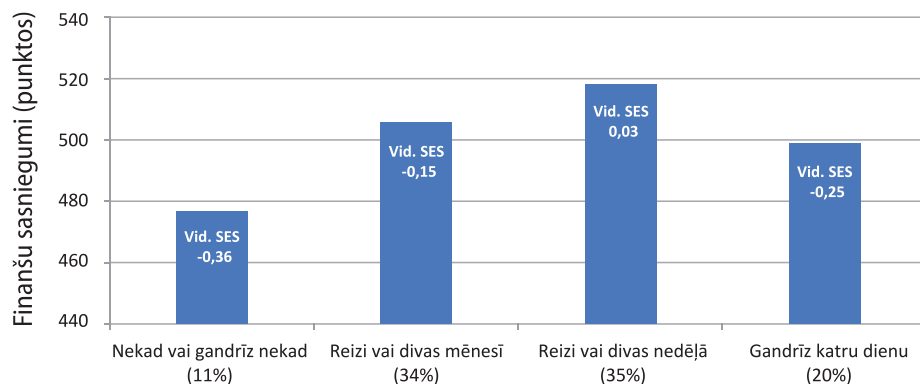
Vecāku ietekme uz bērnu zināšanām un prasmēm saistībā ar finanšu jautājumiem var būt ļoti nozīmīga, jo vecāku izglītība un nodarbošanās ietekmē vidi, kurā bērni dzīvo. Vecāku rīcība ar finansēm ir piemērs bērniem, no kā viņi gūst attiecīgās zināšanas, it īpaši, ja skolā netiek mācīts, kā rīkoties ar savām finansēm.

11.4. attēls. Skolēnu finanšu kompetence un vecāku izglītība un nodarbošanās

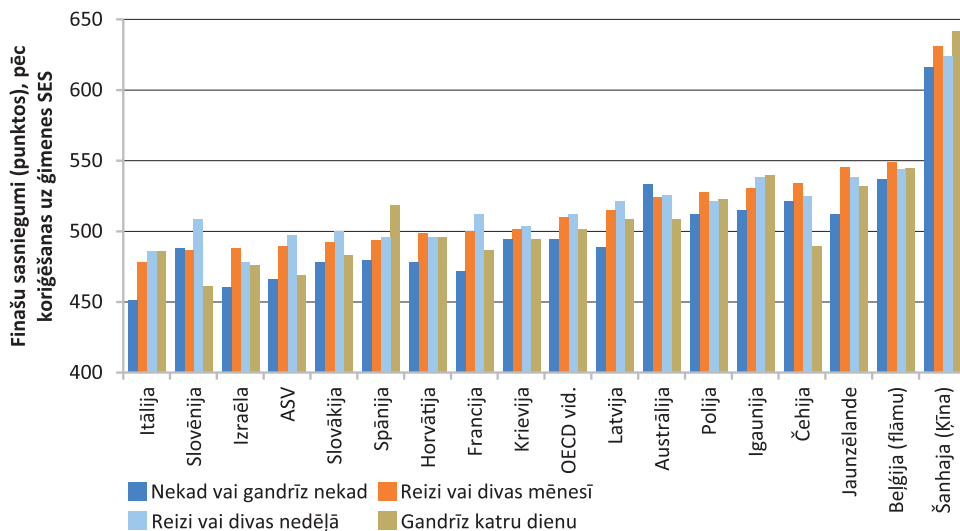
PISA atklāj – jo augstāka vecāku izglītības pakāpe, jo skolēniem augstāki sasniegumi finanšu kompetencē. Līdzīga sakarība tika konstatēta skolēnu sasniegumiem finanšu kompetencē ar vecāku nodarbošanos – jo vecākiem augstāk kvalificēta nodarbošanās, profesija, jo skolēniem augstāki sasniegumi. Latvijā atšķirība starp sasniegumiem skolēniem, kuriem vismaz vienam no vecākiem ir augstākā izglītība, un tiem, kuru vecākiem nav augstākā izglītība, ir nedaudz virs 40 punktiem, tas atbilst OECD valstu vidējam rādītājam (interesanti, ka Igaunijā tikai 20 punkti). Arī starp tiem skolēniem, kuriem vismaz vienam no vecākiem ir augsti kvalificēta profesija, un tiem, kuru vecākiem ir mazkvalificēta profesija, sasniegumu atšķirība ir 40 punkti, kas arī atbilst OECD valstu vidējam rādītājam (Igaunijā tikai pieci punkti).

PISA 2012 skolēniem jautāja, cik bieži viņi diskutē ar vecākiem par naudas lietām. Latvijā 11% skolēnu (OECD valstīs vidēji 16%) apgalvo, ka ar vecākiem par naudas lietām nerunā, 69% (OECD – 69%) apgalvo, ka apspriež ar vecākiem naudas lietas reizi nedēļā vai mēnesī, savukārt 20% (OECD – 15%) apgalvo, ka pārrunā šīs lietas gandrīz katru dienu (11.5. attēls).

11.5. attēls. Latvijas skolēnu vidējo finanšu sasniegumu sadalījums saistībā ar atbildēm uz jautājumu "Cik bieži Tu diskutē ar vecākiem par naudas lietām?"

Saistība starp sasniegumiem un biežām vai retām skolēnu un vecāku diskusijām par naudu nav lineāra. Redzams, ka Latvijā un OECD valstīs vidēji augstāki sasniegumi ir tiem skolēniem, kas diskutē ar vecākiem vismaz reizi nedēļā vai reizi mēnesī, bet zemāki tiem, kas nediskutē ar vecākiem vispār, un arī tiem, kas diskutē ar vecākiem par naudu katru dienu, ņemot vērā viņu SES (11.6. attēls)

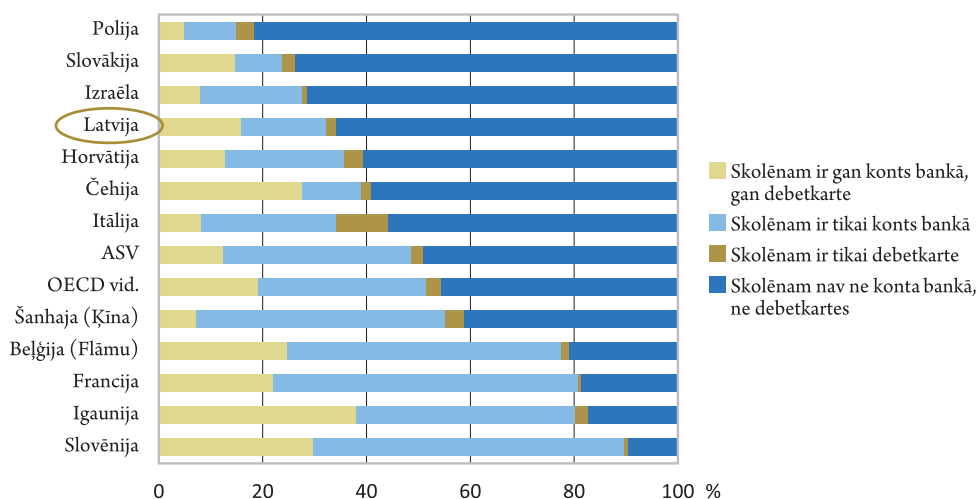
11.6. attēls. Vidējo finanšu sasniegumu sadalījums saistībā ar atbildēm uz jautājumu "Cik bieži Tu diskutē ar vecākiem par naudas lietām?"

11.6. Skolēnu pieredze, attieksme un rīcība un viņu sasniegumi

Finanšu lēmumu pieņemšanā būtiska loma ir ne tikai zināšanās, izpratnei un prasmēm, bet arī skolēnu attieksmei, motivācijai un pārliecībai, kas ietekmē viņu lēmumus un atklāj viņu finanšu kompetenci. Skolēniem tika uzdoti daži jautājumi par viņu pieredzi saistībā ar naudu, kā arī par attieksmi. Tas ļauj noskaidrot, vai skolēnu pieredze naudas lietās vai ar finanšu produktiem ir saistīta ar skolēnu zināšanām un prasmēm naudas jautājumos, vai pastāv saistība starp attieksmi un rīcību finanšu jautājumu risināšanā.

Skolēnu pieredze naudas lietās un finanšu kompetence

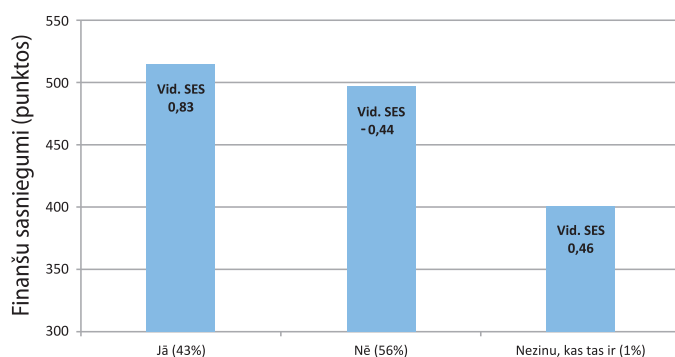
Skolēnu augstāki sasniegumi šajā zināmā mērā specifiskajā jomā ir saistīti arī ar tādām praktiskām darbībām kā sava bankas konta un debetkartes esamība (un, domājams, arī darbošanās ar to). Šeit gan jāņem vērā, ka tas ir saistīts ar ģimenes SES un noteikumiem valstī par šo finanšu produktu izmantošanu 15 gadu vecumā. Kā zināms, Latvijā bērni no 16 gadu vecuma var atvērt bankas kontu ar vecāku atļauju (dažas bankas piedāvā pat no septiņiem gadiem), bet viņu darbību ar kontu ierobežo dažādi noteikumi, kas, piemēram, paredz, ka neatkarīgi ar savu kontu viņi varēs darboties tikai no 18 gadu vecuma.

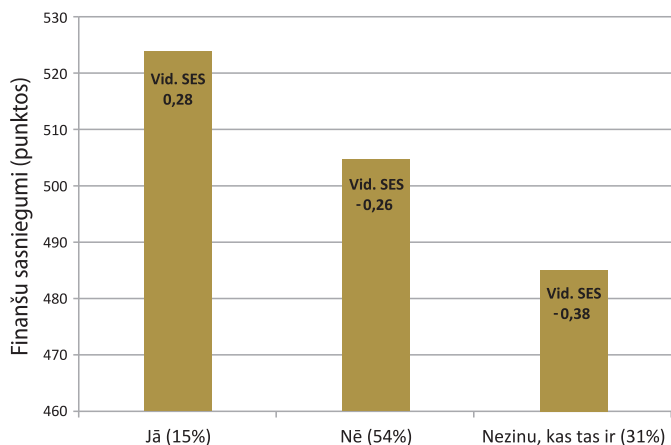
11.7. attēls. Skolēnu skaits (%), kam ir konts bankā un/vai debetkarte

Vairāk nekā pusei Latvijas skolēnu nav ne konta bankā, ne debetkartes, nedaudz mazāk kā 16% skolēnu ir abi – gan konts bankā, gan debetkarte, nedaudz vairāk kā 16% skolēnu ir tikai konts bankā, un 2% skolēnu ir tikai debetkarte. Lielākajai daļai skolēnu (vairāk nekā 65%) nav ne konta bankā, ne debetkartes. Interesanti, ka mūsu kaimiņiem igauņiem tikai 17% skolēnu nav ne konta bankā, ne debetkartes (11.7. attēls).

Latvijā, kā redzam 11.8. un 11.9. attēlā, skolēniem, kuriem ir konts bankā un debetkarte, ir augstāks SES rādītājs, pastāv pozitīva sakarība starp bankas konta esamību un sociālekonomisko statusu. Bankas konta esamība nenosaka augstākus sasniegumus, bet augstāki sasniegumi ir tiem skolēniem, kam ir debetkarte.

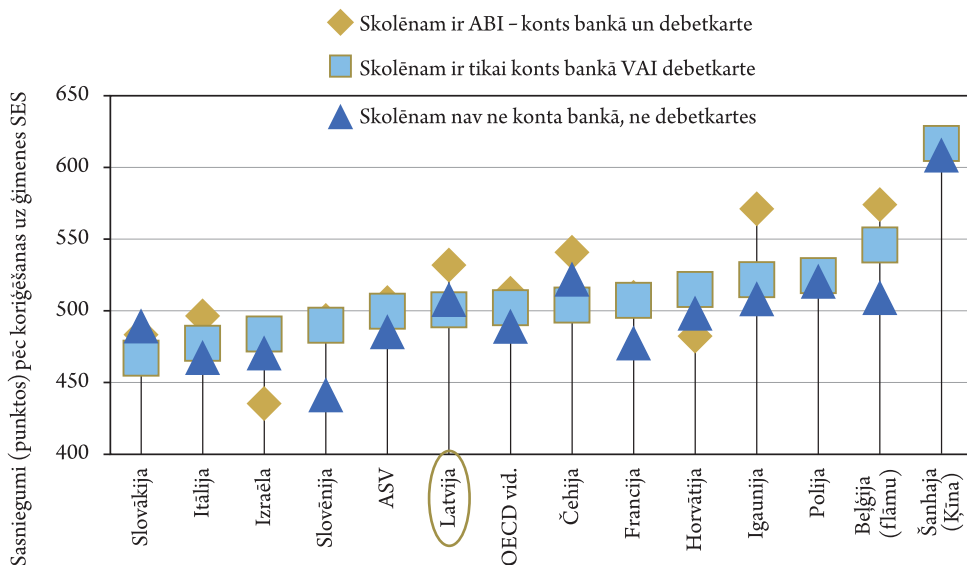

11.8. attēls. Latvijas skolēnu vidējo finanšu sasniegumu sadalījums saistībā ar atbildēm uz jautājumu “Vai Tev ir konts bankā?”

11.9. attēls. Latvijas skolēnu vidējo finanšu sasniegumu sadalījums saistībā ar atbildēm uz jautājumu “Vai Tev ir debetkarte?”

Latvijā, tāpat kā Igaunijā un Čehijā, tie skolēni, kam ir gan bankas konts, gan debetkarte, uzrāda labākus sasniegumus nekā skolēni ar tādu pašu SES, kuriem ir tikai viens no abiem (sk. 11.10. attēlu).

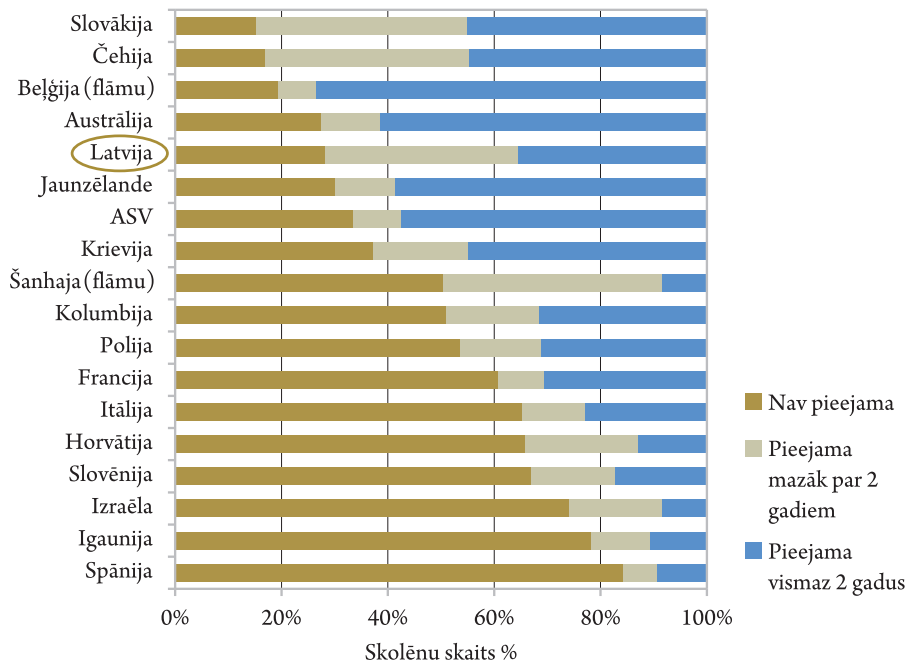

11.10. attēls. Skolēnu sasniegumi finanšu kompetencē, ja ir konts bankā un debetkarte (pēc pielīdzināšanas ģimenes SES)

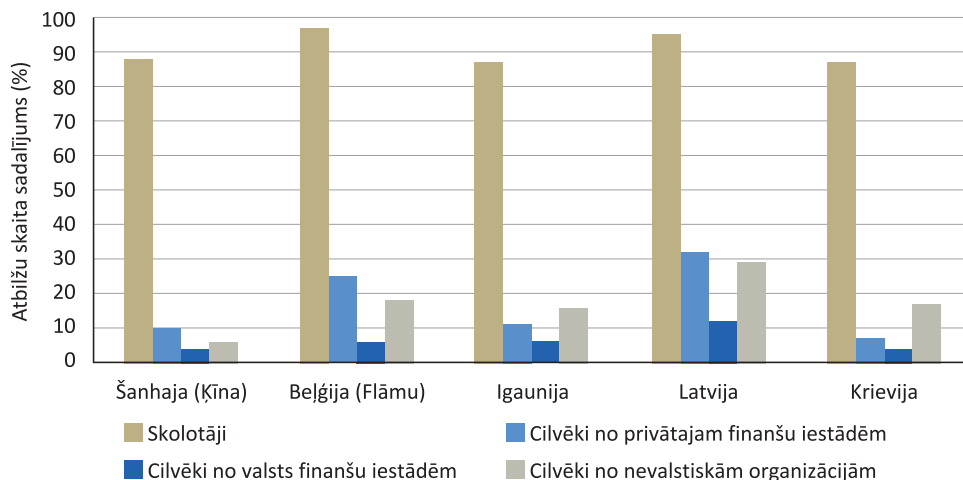
Šie fakti liek domāt, ka bankas konta esamība un debetkarte skolēniem ļauj apgūt prasmes un zināšanas, kas veicina skolēniem finanšu kompetences attīstību, un otrādi – skolēnu zemās zināšanas par finanšu jautājumiem nerada viņos interesi izmantot šos banku produktus, lai pārvaldītu savu naudu, veiktu maksājumus, iespējams, ka skolēni un viņu vecāki nesaskata šo produktu priekšrocības.

Finanšu izglītība un skola

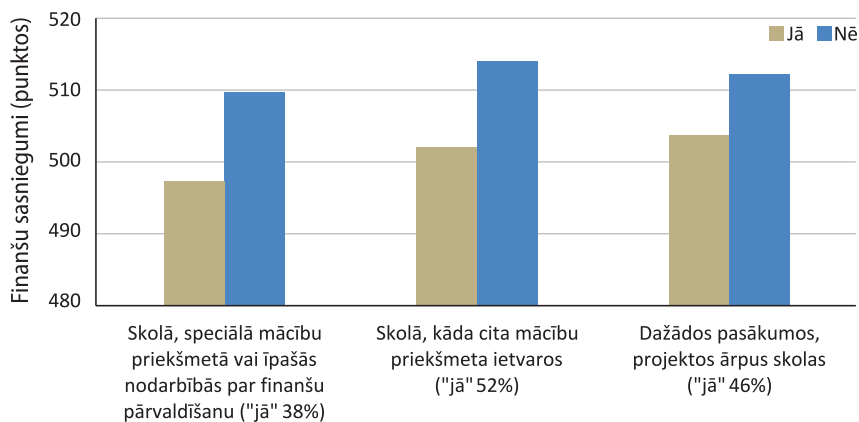
Skolas aptaujā tika iekļauts jautājums par finanšu izglītības pieejamību 9. klašu skolēniem. Kā redzams 11.11. attēlā, gandrīz 30% skolēnu, pēc skolas vadības domām, nav pieejama finanšu izglītība. Igaunijā finanšu izglītība nav pieejama gandrīz 85% skolēnu, bet viņu finanšu sasniegumi ir augstāki nekā Latvijas skolēniem. 11.12. attēlā redzams, kas skolēniem skolā nodrošina finanšu izglītību. Visās izvēlētajās valstīs galvenā loma finanšu izglītības nodrošināšanā skolā ir skolotājam, teju 90% gadījumu. Latvijā vairāk nekā citās valstīs finanšu izglītībā skolā iesaistās arī nevalstiskās un privātās finanšu organizācijas. 11.11. attēlā valstis sakārtotas, ņemot vērā skolēnu vidējos sasniegumus valstī.

11.11. attēls. Aptaujas jautājums par finanšu izglītības pieejamību 9. klašu skolēniem: skolas direktoru atbilžu skaita sadalījums

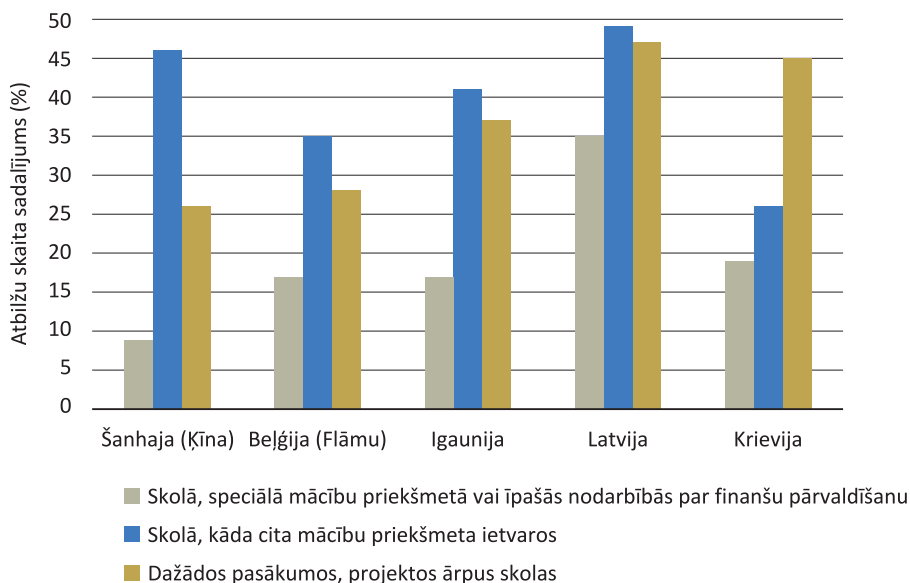
11.12. attēls. Aptaujas jautājums "Kas jūsu skolā nodrošina finanšu izglītību?": skolas direktoru atbilžu skaita sadalījums

11.13. attēls. Atbildes uz jautājumu “Vai Tu kādreiz kaut kur esi mācījies (-usies), kā rīkoties ar naudu?": Latvijas skolēnu vidējo finanšu sasniegumu sadalījums

Skolēniem tika jautāts, vai viņi kaut kur ir mācījušies, kā rīkoties ar naudu. 38% skolēnu apgalvo, ka viņi to ir mācījušies speciālā mācību priekšmetā, bet šo skolēnu sasniegumi finanšu kompetencē ir zemāki nekā tiem, kas apgalvoja, ka nav mācījušies. Arī tiem skolēniem, kas mācījušies par naudas lietām kādā citā mācību priekšmetā, un tiem, kas naudas lietas apguvuši ārpus skolas, ir zemāki sasniegumi nekā tiem, kas nav mācījušies. 19% skolēnu apgalvo, ka viņi par naudas lietām nav mācījušies nevienā no piedāvātajiem variantiem, Šķiet pārsteidzoši, ka tieši šo skolēnu sasniegumi finanšu testā ir visai augsti, lai gan jāņem vērā, ka viņiem ir augsti sasniegumi arī matemātikā un lasīšanā (vidēji 573 punkti finanšu kompetencē, 513 punkti lasīšanā un 518 punkti matemātikā) un relatīvi augsts ģimenes SES. Minētie fakti liecina par pētījumā ietvertās finanšu jomas integrēto (starpriekšmetu) raksturu skolā. Finanšu jomā svarīgas ir arī neformālā veidā iegūtās zināšanas un prasmes (savs bankas konts un debetkarte, sarunas ar vecākiem par naudas lietām, ģimenes budžetu, ģimenes atpūtas brauciena izdevumu kopīga plānošana, savas naudas iekrāšanas un tērēšanas paradumi un tml.).

Salīdzinājumā ar citām valstīm, kur skolēnu sasniegumi vidēji ir augstāki nekā Latvijā, kā redzams 11.14. attēlā, Latvijā daudz vairāk skolēnu apgalvo, ka par naudas lietām ir mācījušies. Daļa skolēnu Šanhajā (Ķīna), Beļģijā un Igaunijā apgalvo, ka par naudu viņi ir mācījušies kādā citā mācību priekšmetā vai ārpus skolas kādā pasākumā vai projektā. Visi iepriekšminētie fakti liek domāt, ka valstīs, kur skolēniem ir augstāki sasniegumi, arī sabiedrība ir vairāk izglītota finanšu jomā, jo skolēni bez īpašiem mācību priekšmetiem skolā spēj demonstrēt zināšanas, prasmes un atbilstošu rīcību finanšu problēmu risināšanā atšķirībā no Latvijas skolēniem, kas daudz biežāk apgalvo, ka skolā ir mācījušies, kā rīkoties ar naudu.

11.14. attēls. Aptaujas jautājums “Vai Tu kādreiz kaut kur esi mācījies(-usies), kā rīkoties ar naudu?": skolēnu atbilžu skaita sadalījums

Kopsavilkums

Latvijas 15 gadus veco skolēnu kompetence finanšu jomā OECD PISA 2012 pētījumā pilnībā atbilst OECD valstu skolēnu vidējam līmenim, tā neatšķiras no ASV un Polijas skolēnu sasniegumiem.

Latvijā finanšu jomā ir relatīvi maz skolēnu ar zemiem sasniegumiem, toties izcilo skolēnu relatīvais skaits mums ir zemāks nekā vidēji OECD valstīs. Tātad tādu skolēnu skaita palielināšana, kuriem ir augsti sasniegumi, ir mūsu izglītības sistēmas uzdevums.

Latvijas izglītības sistēma labāk nekā vidēji OECD valstīs spēj nodrošināt vienlīdzīgas izglītības iespējas skolēniem no ģimenēm ar dažādu sociālekonomisko statusu.

Ģimenes ietekme uz skolēnu sasniegumiem izpaužas arī tādējādi, ka diskusijas ar vecākiem par naudas lietām ir saistītas ar augstākiem sasniegumiem.

Finanšu izglītības apjoms un vieta pamatskolas mācību saturā Latvijā nav pietiekami izteikta un definēta.

Finanšu jomā ir svarīgas arī neformālā veidā iegūtās zināšanas un prasmes (savs bankas konts un debetkarte, sarunas ar vecākiem par naudas lietām, ģimenes budžetu, ģimenes atpūtas brauciena izdevumu kopīga plānošana, savas naudas iekrāšanas un tērēšanas paradumi un tml.).

OECD PISA 2012 finanšu moduļa uzdevumu sadalījums pēc to konteksta liecina, ka 30 uzdevumi ir saistīti ar mājas, ģimenes un privātajām situācijām (kā man rīkoties ar savu naudu), bet tikai 10 uzdevumi – ar sabiedrības dzīves, izglītības un darba situācijām. Tas varētu būt vēl viens iemesls zināmai neskaidrībai par šādas tematikas vietu mācību saturā. Katrā ziņā jau tikai pirmais ieskats Latvijas sociālo zinību priekšmeta pamatskolā mācību standartā un paraugprogrammā liecina, ka šī personīgo finanšu tematika tajā ir pārstāvēta daudz mazākā proporcijā. Protams, kā liecina skolēnu aptauja, ir arī citi mācību priekšmeti, kur to zināmā mērā var apgūt (iespējams, matemātika, mājturība u. c.).

Finanšu jomas tēmu integrācija dažādos mācību priekšmetos, atbilstošu mācību materiālu izstrāde un skolotāju metodiskie semināri, tēmu iekļaušana skolotāju tālākizglītībā un izglītībā ir aktuāls jautājums.

Nepieciešams analizēt un pilnveidot mācību saturu un metodes, integrēt finanšu jomas tēmas dažādos mācību priekšmetos (sociālajās zinībās, matemātikā, mājturībā u. c.), izstrādāt atbilstošus mācību materiālus, organizēt skolotāju metodiskos seminārus, plašāk iekļaut attiecīgās tēmas skolotāju izglītībā un tālākizglītībā, iesaistīt izglītības procesā speciālistus no finanšu iestādēm un nevalstiskajām organizācijām.

Mums ir svarīgi palīdzēt jauniešiem izprast finanšu jautājumus, jo jaunākā paaudze arvien biežāk varētu saskarties ar sarežģītiem finanšu produktiem un pakalpojumiem. Mūsdienu skolēniem pieaugušo vecumā būs jāuzņemas vairāk finanšu risku nekā viņu vecākiem. Tāpēc ir nepieciešams atbilstoši analizēt un pilnveidot mācību saturu un metodes, kā arī iesaistīt izglītības procesā speciālistus no finanšu iestādēm un nevalstiskajām organizācijām.